

Fénykör

Rakovszky Zsuzsa

Nagy, furcsa rét, szobrokkal

Gyerekkoromban a temető majdnem annyira hozzátartozott az életünkhöz, mint a ház, ahol laktunk, vagy az utcák, amerre sétálni szoktunk. (Egyéves voltam, amikor meghalt az édesapám, az ő sírjához jártunk ki.) Kétféle emléképekem van a temetőről: egy nyári, nappali és egy őszi, esti. Nyáron öntözni jártunk ki: emlékszem, milyen nehéz volt meleg nyári napokon felkapaszkodni az oda vezető úton a domb tetejére a nagy, fém öntözőkannával (mert dombtetőn van a temető, egyik végéből a városra, a másiktól a szőlődombokra lehet látni). Édesapám halálára és temetésére nem emlékeztem, legalábbis tudatosan nem, így a temető sem kapcsolódott össze a gondolataimban a halállal, inkább egy nagy, furcsa rét volt, ahol szobrok is vannak (hegedülő bronzasszony, állat tenyerébe hajtó, méllázó márvány nőalak, koszorúval a kezében...). Akkor még csak néhány sírkő állt, többnyire az első sorban, ahová még száz évvel korábban temetkeztek a város gazdagabb családjai, onnantól kezdve csak sírhantok voltak, fejjával és sok virággal (a sírkőállítás divatja a hatvanas évek viszonylagos jómódjának idején kezdett elterjedni). Fű, fák, virágok és rengeteg fekete mintás, piros bogár: erre emlékszem a nyári temetőből.

A másik, az őszi emlékkép természetesen a halottak napi temetőt mutatja; ebben a képben már van valami borzongató: a sötétség, a lángok (a kis, kerek mécsesek, amelyek eleinte sehogy se akartak meggyulladni), a krizantémok a befőttesüvegekben, a szobrok, ahogy előfehérlenek a homályból, és a végén, a nagykeresztnél az a rengeteg gyertya, amelynek lángja szinte egybefolyt a sötét szőlődombok háttére előtt – ez már-már ijesztően, elviselhetetlenül szép volt; még szerencse, hogy utána mindig elmentünk a cukrászdába egy gesztenyepürére – ez az ellentét a titokzatos szépség meg a meghitt, hétköznapi kellemes környezet ellentéte is hozzátartozott a halottak napjához, amelyet különben, hiába esik ősze, mindig is a téli ünnepek bevezetőjének éreztem, a karácsonyvárás kezdetének (talán a gyertyák miatt is)... Most is nagyon szeretem ezt az ünnepet, szeretem, ahogy megindul szinte az egész város, mécsesekkel, koszorúkkal – ilyenkor erősebben érzem az összetartozást a többi emberrel, azokkal is, akik még itt vannak, meg azokkal is, akik már nem – ez utóbbiak, sajnos, évről évre többen vannak.

Elmer István

A piroscsíkos cukorka

„Összeszedem halálaimat. Szép anyám, ne sírj, a halottak boldogok, és fel-támasztani úgysem lehet őket. Élni kell, hogy az elmúlás ne férközhesen a közelünkbe.”

Hajós a távolból ezekkel a szavakkal helyezte tenyerét anyja homlokára. Ha közel lenne, ha a közelében, ha éppen ott, ahol megszakadnak az eresztékek, mert már elfogynak a szavak, mint a cukorka az üzletben, megfagyna az üres-ségtől.

Gyerek volt, a cukrászdába ment, kezében nyomorgatta a néhány fillért, „nagyapa, nem tudnál adni valamennyit?”, mire az öreg zavartan elővette far-zsebéből a pénztárcáját, s mintha éppen a filléreket nehezen találná, kotorá-szott benne, aztán végre földerült az arca, amikor kirázott belőle néhányat: „Nohát, mindig elbújnak ezek!”

„Olyat szeretnék, amelyiken körbefut a piros csík” – lépett be Hajós a falusi kocsma melletti cukrászdába, ahol Bejó néni állt a cukorkás üvegek mögött; mintha a bútorok tartozéka lett volna, része a cukorkának, az üvegedényeknek, háta mögött a polcoknak, része az évek óta ott porosodó csokoládészeletek-nek.

„Nincs, kisfiam, elfogyott.”

„Nem baj, néni...” – lépett ki Hajós a vörös műanyagillatú helyiségből, „nem baj, néni”, botorkálta végig fejét az utcán, „nem az a baj, hogy elfogyott a cu-korka, hanem az apám...” De még mielőtt leülhetett volna az erdészeti keríté-sének kiugró peremére, ahová odaillatoztak a buxusbokrok, hogy az apjára gondoljon, a semmi-nincs apára, valahol a valós-lehetetlen térben a mozdony habot fújt az égbe, kifutott a szerelvénnyel az állomásról. „Nagy a mi ürességünk, Uram!” – fohászzkodott föl János, anélkül hogy valamilyennek is elképzelné az Urat. Virágcsokrot nyomtak a kezébe: „Aztán bátran viselkedj a szerb ellen, bát-ran, magyar emberhez méltóan!” A család egyes tagjai, mérsékelt lelkesedéssel megkockáztatták: „Talán tanul ez a fiú valami tisztességet ott a fronton.” Föl-dudált a mozdony, a fiú hangját elnyelte a zaj, tizenhárom éves kistestvére érti a kiáltást: „Ihr versteht mich nicht!” – ti nem értetek meg engem!

Aztán János rázendített a teljes kótás népénekes könyvből a háromszáz-egyedik dallamra: Drága hazám te, / nagyok termőföldje, / Vérben is tied di-csőid legtöbbje... tompa, zúzó pukkanással egy puszkagolyó. Szerbia oly szép. János üvölt: „Mentsetek meg, mentsetek meg, szabadítsatok meg ettől a gönc-től, haza akarok menni, templomba járni és kurvák ölébe feküdni, nézzétek, ott a távolban, már közelít felém a golyó, még mielőtt ideérne, menekítsetek meg engem!”

A síron felirat: „Meghalt 1915-ben a szerb fronton.” Hajós neve a zöld mo-hássá öregedett sírkövön, nagyapja testvérének halála alatt: született és nincs vége... az övének még nincs vége. De már ott a jel... hiszen rávésték: született, utána pedig az elnyúló gondolatjel.

„Gondolatnyi az élet. Vagy még annyi sem?” – ült a kisgyerek az erdészet kerítésén, nem kapott cukorkát, de mit bánta, közben már majdnem hatvanéves, mellén összekeverednek a ráncok, arcán a nem tudás szélfúttá utca, vasárnap reggel hívták, kiment a beteghez a cigánysorra, menteni a testet... „Jaj, a testet, a lélek büntetését”.

„Mehalt. Nem tehetek semmit.” Kés villant előtte.

„Ha jó helyre szúr, azonnal halálos. A hegyes pengét néztem, az esélyeimet latolgattam. A férfi lassan közeledett felém, remegett a szája széle, megcsapott bűdös, állott izzadságszaga. Mögöttem a halott asszony és a gyerekek. Lesték apjuk parancsát, hogy rám vessék magukat. Szép kis halál! – és mintha nem az én életem lett volna, fölrohogtem. Hová szúr? A hasi lágy részekbe, vagy a szívemet célozza, és a penge esetleg megakad a bordákban? Keveset éltem, keveset, keveset! – nem akartam meghalni. Vasárnap volt, odakint fény. – Keveset éltem, keveset! Hulljon darabjaira a világ, csak én maradjak életben!”

Hajós fájó talpával, hajszalérvérzéstől elszíneződött lábával, hályogtól megtámadott szemével, cukorbetegségtől meggyötört testével ott ült az erdészet kerítésén. Az idő, mint egy szenvedélyes harmonika-lefutás, úgy tárta szét és csukta össze szárnyait fölötte. „Hol vagyunk ebben a legyezőben?”

„Papa!... merre talállak, papa! Nem szégyelled magad, meghaltál?” – aztán ez a gyerek-vén, szánalmas-árvának kinéző férfi kotorászott a zsebében, előkerült a telefonja, egyre romló látásával – mint egy kihűlt tangó után – botorkált a számok között. „Fiam, hát nem veszed föl, fiam?” Nézte a számlapot, aztán lassan visszahelyezte a készüléket a zsebébe.

„Apadó víz vagyok. Nincs tovább kiút, nincs menekülés az életbe.”

Belekapaszkodni mindenbe, ami élő.

„–Halló, halló, az istenért, szóljon bele valaki!”

– Halló – kényeskedett a vékony női hang.

– Máriával szeretnék beszélni.

– Én is szívesen beszélnék vele – csacsogott a nő.

– Adja, kérem, életbevágóan fontos!

– Már nem dolgozik nálunk. Férjhez ment, kiköltözött Amerikába.

– Kiköltözött...? Amerikába...? Hogyan tehette? Amikor én itt vagyok...

A nő közben letette a kagylót. Erőtlenül csúsztam le a telefonfülke padlójára. Amerika, istenem, Amerika, egy óceán, képtelenség! Rázkódtam a nevetéstől, és alig vettem észre, közben cseppek csorogtak végig az arcomon.

Egy néni keze nyitotta rám az ajtót. Lakkozott retikül lógott a bal karján.

– Valami baj van, fiatalember?

– Kiraboltak... kiraboltak... – és a kagylót még mindig görcsösen tartottam a kezemben. A foglalt jelzés apró sípjelei kitartóan hangzottak belőle.

– Biztosan nem vigyázott eléggé az értékére! – és csöndesen becsukta az ajtót. Még visszanezett, majd szapora léptekkel elsietett.

S láttam, amint az elhagyott toronyból egy galamb röppen föl.”

„Cukorkát kérek, olyan cukorkát, amelyiken piros csík fut körbe” – a külvárosi üzletben megértésre hajlamos szánalommal tekintett az elhasználtágában is még mindig vonzó nő Hajósra: „Nincsen, nekünk soha nem volt ilyen”, és Hajós kibotorkált az üzletből: „Hát persze, bocsánat, hogyan is gondolhattam volna”, és leült a legközelebbi kerítés szélére, éppen olyan volt, mint az erdés-

szeté, vagy talán éppen az, „miért nem hív a fiam, miért állt ott előttem huszonöt évével, tenyerével veri az asztalt, erős, barna a naptól, nem tudtam, mekkora a távolság köztünk, csak a szavakat hallottam: elveszítetted a fiad...”

Nem lehetett visszatartani. Semmi erő nem segíthetett. Hajós ott maradt a maga elé helyezett fröccsel, „elment”. Az apja, ő bizonyára segíthetne, mert Isten messze volt tőle ebben a percben, és senki mást nem talált halott apján kívül.

Gyűlölte érte az anyját. Talán éppen az iskolából érkezett haza, vagy arra gondolt, egyszer neki is lesz újra apukája, mert hiszen a halál időn kívül való, s amikor kimondja: „az én apukám meghalt”, ez már maga az idő, tehát valahol lennie kell benne! – anyja olyasmit mondott: halála előtt már össze sem varrták, nem volt értelme.

„Minek nem volt értelme?”

„Hol a fiam? Egyszer majd kiterítenek, már nem lesz értelme összevarrni, és már nem látom őt?”

„És a cukrászdában elfogyott a cukorka?”

Az erdészet kerítésén ülve legörcbült a szája széle. „Minden kívül van rajtunk, s minden idebent?” És hívta őket, a némák levegő után kapkodó tátogásával: „Papa és fiam, gyertek, menjünk sétálni, a szenvedélyek évada ez. Megmutatom nektek a folyóhoz vezető utat, a fát, amelyre annyiszor fölmásztam, és azt gondoltam, messzire látok onnan, megmutatom minden rettenetemet és minden szerelmemet, megmutatom a fákon a kérget, a fűben a leveleket, megmutatom minden nappalomat és éjszakámat, megmutatom minden megverésemet, megmutatom a kavicsokat és a hegyeket, megmutatom a reggeleket, megmutatom a cukrászdát, és lesz benne cukorka...”

Szombat délnek tartották számon az időt az emberek. Hajós élni szeretett volna, de már nem tudta, mit jelent ez. „Csak a halál válthat meg az élettől?”, és abban a magányban, amelyben apja és fia között gyalogolt, már tudta, nem az élet és a halál, egyszóval a bűn taszít ki a semmibe.

Mohás Livia

Temetőről gondolkodni kislánykorban, időskorban

Kislánykorban

Fekete kutya a temetőgarádnál

Regina elindul a szőlőhegyre. Sose volt ily későn a szüret. De most kevés a fogat, a faluból elvitték a lovakat a frontra katonalónak. A hordós kocsik elé kölcsönként lovakat fognak, egymástól kéregetik el az emberek, várni kell kinek-kinek a sorára.

A hegyen csipős a szél, biztosan kékre-zöldre dermed a szedőlányok keze.

Latyakol, cuppog a sárban, a fekete hócipőbe felül is, alul is beszivárog a víz.

Etuska jön a temetőgarádnál. Rózsaszín berlinerkendőjét a mellén keresztbe vetette és hátul a derekán csomóba kötötte. Csizmája sáros. Didereg, pedig a kendője meleg. Etus már megint fél.

Regina csalogatja a hegyre, keverjük meg együtt a birkapaprikást! Dagasztják kettesben a sarat, és már ketten citeráznak, szoronganak, amíg csak el nem tűnik mögöttük a temetőgarád.

Az a fekete kutya, a sárga pontos szemével és a fényes, tüskés bundájával, ahogyan mindig, ott ül a garádban és rezzenéstelen szemmel néz, ez a fekete kutya más, mint a többi. Vacogni kell a látásától is.

– Nagyanyámat csendesen követte! – mondja Etuska. – Nagyanyám észre se vette és még a pitvarba is bement utána. Már bezárta a pitvarajtót, aztán csak megfordul és ott ül benn a sárga szemű, nagy fekete kutya azzal a rezzenetlen nézésével, ott ül a tűzhelynél. Nagyanyám meg odafutott a polchoz, ahol a porcinkulai búcsús szenteltvizet tartja, hogy meghintse véle a fekete kutyát. De még a gyöngyös imakönyvét is felkapta, hogy abból elimádkozza a purgatóriumbeli lelkekért szóló imádságot. Ám ahogy megfordult, már csak egy kis füstöt látott ott, ahol a kutya ült az elébb.

Felérkeznek a Galagonyás-dombra, Regina nagy bátran hátrafordul.

– Ott ül-e még? – kérdi Etus suttogva, vigyázón csak előremeredve.

– Eltűnt! Csak egy kis füstöt látok a garádnál! – A hegyek is pipálják a füstöt, kék pára lebeg a galagonyabokrok közt, a temetőgarád csupaszodó gallyairól az esőcseppek idecsillognak, de a fekete kutya sehol.

– Nagyanyám azt mondta, hogy ez a Birkás Tóni lelke. Aki már tavaly elesett a fronton.

– No, most a Hosszúlábú Asszonyt is meséld el!

Etus szív egyet az orrán, eldugja fázós kezét a berlinerkendője alá, és rákezdi.

– Apó, meg egy másik ember szekéren jöttek egy este itt a temetőgarád mellett. Látják ám, hogy egy asszony, akinek nagyon hosszú a lába, csak által-

lépegeti a garádot és feléjük indul. Ez volt a Hosszúlábú Asszony, aki a temetőben lakik, kétszer olyan hosszú, mint egy meglett ember. A lovak közé csaptak, de az Asszony utolérte őket és fellépett a kocsisaroglyára. Ekkor a lovak első lába felemelkedett, meg a rúd is, meg a kocsi eleje is. Akkora súlya volt annak a Hosszúlábúnak! Apó meg rákezde a halottakért szóló imát, mire a harmadik vershez ért, addigra a lovak visszaereszkedtek, az Asszony meg eltűnt.

Tanakodik magában Regina: mondja vagy ne mondja? Apó, mikor beszik a pincéknél, akkor összeviszza rángatja a gyeplőt. Ágaskodnak a lovai a sík utcán is, még a községháza előtt is. Még jobban ágaskodnak a temetődombnál, ahol hepehupás, emelkedős-lejtős az utca. Ezt a csúfságot a Hosszúlábú Asszonyra fogja. Kitalálja, hogy mentse magát a pletykázó asszonyok előtt.

Etus szürke szemét bánatosan forgatja, rebben a fekete pillája. Durcás. Azt mondja, lehet, az Apó részeges meg hazudós, de az öregasszony nem hazudik soha, és a fekete kutyát ő mesélte először.

– Ó, hát csak úgy szórakozásból mondogatja, a mesélőkedvéből. De ő maga sem hiszi. Én is csak félig, de te, Etuska, kicsit buta vagy. Te mindent elhiszel egészen!

Etus szipog, hallgat és haragszik. Felveti gombszerű orrát, hátracsapja a foncsikba font haját és mikor a szőlőbe érnek, szó nélkül elszalad. Be a tőkék közé, beáll Rézi néni mellé szedőnek. Énekel kacskaringós, sipítós hangon, együtt a többivel. Olyan idegen lett.

Hurcolja a parazsat. Mert faszenet égetnek és lapátokra rakják. A szaladj-ide-oda gyerekek kapnak egy-egy parazsas lapátot és viszik a tőkék közé a szedőkhöz. Ezen melengetik meggémberedett ujjaikat az asszonyok.

Regina nézegeti a szőlőhalmokat a kádban, meg a must csordogálását, de Etus nélkül árva. Amikor birkapaprikást enni összegyülekeznek a kis háznál, Etus akkor se hederít Reginára.

Nagy tálakba méri ki az ételt Etus nagyanyja, és öten körbeguggolnak egy-egy tálat a földön, mások a veranda széles, kőből faragott párkányára teszik a tányért és úgy kanalznak. Regina besomfordál a kis házba egy kanálért, és leguggol enni az Etusék brancsába. Forró és csípős az étel.

Már bánja, hogy részegesnek mondta Apót, a nagymamát meg hazudós-nak, Etuskát meg butának, aki minden szellemhistóriát elhisz.

Olyan hamar szürke a délután, hideg eső csepeg, a Nap sehoh, csak szedegetik a szőlőt, a gyerekek lódörögnek a parazsas lapáttal.

Estefelé a népek csapatokban indulnak vissza a faluba. Ahol elágazik az út – mert a hegyen át, egy gyalogos ösvényen is lehet a faluba menni –, Regina kiválik a csoportból. Ballag magában a galagonyabokrok közt a temető felé.

Gyorsan sötétedik. A szél megsuhintja a bokrokat. Akkor a csipkebokor másik oldalán, a temetőgarádnál megmozdul valami különös, fekete árnyék. Ott ül a fekete kutya, rezzenetlen, sárga pontos szemmel.

– A vízmosásnál lakom – szól a fekete kutya –, mi már találkoztunk egyszer. Itt fenn soha nem volt társam, de néha, amikor a vízmosás megnyílik alattam így estefelé, lesétálhatok egy barna folyosón, le, a mezőn át. Akarsz velem jönni? A gyökerek alatt puha barlangok vannak, és benne különös lények énekel, küszködnek is, meg alszanak is ott sokan. Méláznak is, rátok is figyelnek, akik itt fenn hangoskodtok tarkabarka ruhában.

– Akarsz velem jönni? – folytatja a fekete kutya. – Opálos fény van lenn, és ott jobban látok, mint ebben a szemerkélő esőben a galagonyás parton. Nem erőtletlek, de szívesen elvezetlek az én vízmosásomhoz, a temető alá. A kidöntött fa takarja a lejáratot, lejöhetnél egyszer. Néha elbarangolok ott lenn messzire, és a másik hegyen, a Kőkötőn bukkanok fel ismét, az az alsó világ másik kijárata. Ne felejtse el megnézni, ha nyáron arra jártok szamócát szedni. A legvastagabb tölgyfák között keresd. Talán engem is ott találsz. Azon a hegyen – és a fekete kutya orrával keletre mutatott.

– Ők már, onnan letről, nem jönnek fel ide. Amikor kitódultok a hegyre, ti tarka ruhások, akkor az opálos fényből a barna barlangokból üzennek a lentiek értem, hogy nézzek szét itt fenn. Mert kíváncsiak és tudni szeretnék, mit csináltok, mit hangoskodtok erre. Laknak lenn mások is, akik élők és tavasszal majd feljönnek. Ők is, meg a parányi királynők, meg azok katonái és a dolgozók ilyenkor ősszel, ebben a kezdődő tében áhítazzák a csendet. Mikor már közeledik a Nagy Aluszékonyság! Őt még nem láttam, a Nagy Aluszékonyságot, az élők csak egyszer láthatják. De a Nagy Aluszékonyság permetezését minden ősszel érzik. Szétszór valami finom ködöt a pillákra. Álmosak lesznek ettől még a hajszálgökök is, meg a karvastagságú nagyobb gyökök. Annyira álmosak, hogy elfelejtik szívni a földből, amit kell. A szürke gyűrűs, a feketeszín-gyűrűs szürke lárvák tompa-buta álomba merevednek, ha látnád a kuka képüket!

Regina ámulatlan nézi a fekete kutyát, akinek megjött a mesélőkedve és így folytatta:

– Az apró hangyakirálynő a legjópofább, amikor félrebillen fején a korona, és a dolgozó hangyák még november végéig rakják, csak rakják vissza a koronát a szuszogó, hortyogó királynő fejére. Egyszer aztán ők is elpotyognak, szanaszét heverve az álomtól, a Nagy Aluszékonyság permetezésétől, és ott nyugszanak horkolva a trónlépcső körül. Tavaszig. Meg a millió katona is ásít csendben a kupolás tetejű palotában, a barna meg a borostyánsárga padlókon hevernek a fegyvereik nagy rendtelenségben. A legfinomabb folyosóik, szép barna kis járataik a sárga tolvajhangyáknak vannak, meg a vörös ruhájú erdei hangyáknak, rengetegen vannak s aludni akarnak. Vannak prémekbe burkolt lények is odalenn, a bársonyöltözékű vakondok. Három sündisznó félig összegömbölyödött már, alszanak. Akik már sohase jönnek fel (akik maguk is valaha tarka ruhákban szüreteltek meg dörömböltek idefenn a Galagonyás dombján), azt mondják: nekem fenn kell aludnom. Egészen addig, amíg meg nem látom a Nagy Aluszékonyságot, addig csak vendég, meg amolyan hírhozó, üzenetközvetítő vagyok a rét alatti világban. De itt fenn sem vagyok igazán otthon, mert nincsen barátom, egyetlenség sincsen.

A fekete kutya kocog Regina mellett, néha felnéz rá a merev pillantású szemével. Amikor a kidöntött fákhöz érnek (egészen közel a temetőgarádhhoz), Regina kérdezni akarja a fekete kutyát, hogy ismeri-e Etus nagyanyját. Tud-e valamit a harcmeszőkről, Birkás Tóniról, a katonáról? Ismeri-e a purgatóriumban lakó lelkeket? Feléje fordul – de csak egy kis füst és köd párállik a vízmosás fölött.

Másnap halottak napja. Koszorúkat kell kötni a holtak tiszteletére. Jutka fog egy rozsdás kést, levágja a kerítés mellett virágzó lila és fehér krizantémokat.

Leül a konyha földjére, ölébe veszi a karikába hajlított-kötözött fűzfagallyat, Regina adogatja kezébe a virágot, Jutka cukorspárgával rákötöti őket körbe-körbe a vesszőre.

Ekkor jön Etuska. Morzsolt, nagy szemű kukoricát rágcsál; ilyet szokott főzni otthon a nagyanyja kék zománcos fazékban. Etus megrakja vele a zsebeit, átázik a köténye, és a főtt kukoricát szemelgeti ebédre vagy vacsorára. Nem szólnak, nem is néznek egymásra. Regina örül, hogy Etuska ott áll, némán figyelik a munkát, és akkor Regina Jutkának annyit mond, hogy tegnap egyedül volt a szőlőhegyen, és a fekete kutya a nyomába szegődött, elkísérte majdnem hazáig.

Mikor elkészült a virágos koszorú, Jutka a vállára emeli, a gyerekek kezébe ad egy csomag kis gyertyát, és elindulnak a temető felé. Lemaradnak Etussal, és neki Regina elmesél mindent, amit a fekete kutya mondott. Etus áhítatosan hallgatja. Mert látja Regina babonás buzgóságát, megbékél és megkínálja a főtt kukoricából. Nem jó barát nélkül, ezt a kutya is megmondta a hegyen.

Tele minden sír égő gyertyákkal. Szaladgálnak a sírok között. Regina kabátjára rácsöpög az olvadt gyertya. Este van, mégse félnek. Mindenütt emberek mozognak, hajlongnak a kőkeresztek körül. Koszorúzzák a keresztek, csokrokat raknak a gyertyák mellé, komolyak, de nem szomorúak. A fényes temető játékos, mintha mindenki szórakozásból gyűjtogatná a gyertyákat.

A templomból kihallatszik néhány öregasszony rekedt éneklése: „Ím, a bölcs Istennek ítélete szerint / Halandó testeink elvetett búzaként / Itt fognak nyugodni a nagy aratásig, / Feltámadásunkig.”

– Hiszed, hogy ezek itt lenn, akikről a fekete kutya beszélt, mind kikelnek, feltámadnak egyszer?

Etus elhiszi.

De Jutka nem. Jutka azt mondja, hogy aki egyszer meghalt, annak jó, mert már semmire sincs gondja és sohase jön vissza. Minek is jönne, ő se jönne vissza. Az öregasszonyok ott benn meg mintha felelnének, azt éneklük, hogy:

„Ha sokat kell tűrnöd, lelkem, el ne csüggedj!

Szívek fájdalmában szerfelett ne epedj,

Egy pillanat, s íme, megváltasz e világtól,

S ment vagy minden bajtól.”

– Én se jönnék vissza – mondja Regina. – Jutkának van igaza, minek visszajönni?

Etus felcsattan.

– Úgy a! De akkor mégis vissza kell jönni, amikor mindenkit hívnak! Kürttel, harsonával. A nagy ítéletre. – Ezzel kihalássza köténye zsebéből és bekapja az utolsó szem főtt kukoricát.

Időskorban Alázatért fohászkodva

Ha valami annyira biztos, mint a halál, akkor kézenfekvő, hogy a beállítódásunkat kell hozzá idomítani. Kiművelni az attitűdöt a temetőhöz és a véghez. Kénytelenek vagyunk alázattal és méltósággal elfogadni az elkerülhetetlent. Akkor érdemes nekifogni az attitűdművelésnek, ha valaki már eltelt az élettel. Az értelmes élettel. Mert itt ez a furcsa összecsengés: *az értelmes élet készíti fel a jó halálra.*

Az élet értelméről a harmadik bécsi iskola beszél. Az első bécsi iskola (S. Freud) hívei, a XX. sz. elején, közepén főképp *a szexuális elfojtásokkal* küszködtek, akkor ebből fakadtak a páciensek pszichés gondjai. A második bécsi iskola (Adler) pácienseinek *az érvényesülés* a fő problémája. A harmadik bécsi iskola (V. E. Frankl) úgy látja, a mai embernek *megrendült az élet értelmébe vetett bizodalma*. Ezt az értelmet kinek-kinek magának kell kibányásznia a világ bármily kicsi jobbítására. Ez lehet az értelemkeresés középpontjában, az építés, az építkezés, a világnak, a környezetnek, önmagunknak konstruktív kezelése.

Vannak, akik nem félnek a haláltól. Ötféle attitűddel találkoztam.

- Talán azért nem fél, mert nem tud róla, hogy fél, hiszen sikeresen és kiatartóan elfojtja saját halálának gondolatát.
- Talán roppant kevés fantáziával rendelkezik.
- Talán hisz a reinkarnációban, úgy tudja, előbb vagy utóbb úgyis visszatér.
- Talán a lélek végtelenségében hisz, úgy gondolja, lelke mindenképp élni fog tovább.
- Talán végtelenül bízik a Teremtőjében.

Aki fél, többnyire a halált megelőző szenvedéstől retteg. Már előre szenved. Ez, mint minden szenvedés, figyelmeztet, mert a szenvedés mindig azt akarja: valahol felhasadjon a lélek bőre, kifakadjon és kitisztuljon a seb, amire eddig nem mertünk komolyan ránézni: a megalázottságok, az irigységek, a gyűlölködések, a mulasztások, a bűntudatok, a félreértelmezetség, a ki nem futtatott tehetség, a ki nem élhető kínzó vágyak. A lélek kínja ez a félelem, innen indul a baj.

Végh Alpár

Bál a temetőben

Unokáik leborulnak? Nem. Nekik nincsenek unokáik. Ahhoz túl korán elnyelte őket a sír. Húsz-huszonkét éves volt a legtöbbjük – és közvitéz.

Közvitéz...

Milyen pontos, milyen tisztességes szó! Nincs benne fennköltség, mint abban, hogy „honvéd”, de lenézés sincs, mint amikor azt mondják valakire: „baka”. Próbálják meg, mily szépen cseng, amikor fennhangon ismételteti az ember.

Vajon miért kopott ki a magyar nyelvből?

Netán, mert elmúlt az a kor, amikor még volt súlya és ereje bizonyos igéknek, főneveknek, tárgyakkak, jelzőknek? Amikor ki lehetett mondani félreértés nélkül? Amikor még a férfi nem azt jelentette csupán, hogy „hím”?

Pápától tizenöt kilométerre, a Kisbér felé vezető út szélén kopott tábla jelzi: a csóti hadifogolytábor temetője van ott. Különös, hogy nem tudni róla. Hogy nem íródtak róla versek.

Fordítunk a kormányon. A kocsiföldútra tér, hogy annak végén megálítsa egy drótkerítés, benne vaskapu.

Ez volna az?

Igen.

Csend előttünk, csend mögöttünk. Körös-körül minden a júliust hirdeti. Csüngőlepkemotoz az ebfű piros virágján, pók igazgatja hálóját a tuja ágai közt. Az enyhe szél belekap a juhar levelébe, elsuttog neki valami titkot, aztán fut tovább.

Minden él, minden dalol, minden ünnepel, csak a sírkövek mozdulatlanok. Nekik mindegy, július-e vagy no-

vember, ahogy azoknak is, akik alattuk nyugszanak – hetvenöt éve már.

Merre induljak?

Akármerre lépek, katonák nyújtják felém kőből való névjegyeiket. Egyik sem ereszt, amíg el nem olvastam az övét. Oroszok, románok, horvátok, lengyelek, magyarok – szerencsésnek hihették magukat. A halál nem szegezte rájuk mutatóujját. Túléltek a kartácstüzet, túl a mustárgázt, a rettentő szuronyrohamokat, s egy napon, amikor abbamaradtak a tusák, számukra is béke lett.

És akkor a béke elvitte őket.

Utánajárhattam volna, kik voltak, miért ide vezetett az útjuk, és miért kellett épp Csóton meghalniuk, de aztán megláttam a kopott sírkövek egyiken a mindenkiétől elütő nevet.

Kodkasza Anna.

Anna...

Vajon mit keresett itt, annyi férfi közt? Markotányos lány volt, mint Königgrätz alatt Jászai Mari? „Arról, hogy cseléd voltam, évtizedek múltán csak-csak beszéltem... A hadjáratban való részvételemről azonban hallgattam, mint valami halálos bűnről. Beledobott az élet a szennybe, és a csoda az, hogy én abból tisztaságba másztam ki” – így írt élete alkonyán a legnagyobb magyar színésznő.

Kodkasza Annát bármibe is dobták, kimászni belőle már nem tudott. Itt fekszik előttem négy-öt láb mélyen, félbemaradtan, üresen. Hiába álmodott annyi sokszor annyi nagyszerűt, nem lett belőle se tanítónő, se öt gyermek anyja, se szép szeretője egy délceg kapitánynak.

De hát miért?

Odébb a kiserdőben harkály kopácsol, s mintha csak a ritmust várta volna, dalba fog egy feketerigó.

Nem ügyelek rájuk.

Kodkasza Annához szólnék.

Elmondanám neki minden magyar Annák örök versét, a Juhász Gyuláét, és amikor a végére értem, megkérdezném tőle, szerette-e valaki? Vonta-e magához férfikéz, végigfutott-e rajta az érzés, amibe test és lélek beleremeg? Vagy csak a félelem remegtette húszévesen?

Találgatom, mi dolga lett volna, ha megéri? Ha elmehet innen. Csót mellől. Haza... Vajon merre indul, ha újra szabad? Egyáltalán: miféle név az övé? Lengyel? Orosz? Macedón?

Bárki volt, alig hiszem, hogy hazaindult volna.

Egy lány ilyen helyre ápolónőnek kerül. Egyedül érkezik, és valakinek az oldalán, asszonyként indul tovább – az ismeretlenbe. Talán ő is így gondolta. S egy lábadozó közvitéz hasonlóképp.

Mi történt, hogy a lengyel udvarház helyett a Legnagyobb Ismeretlenbe indult el mindegyikük?

Kodkasza Anna hallgat makacsul, és vele hallgatnak a közvitézek. Pedig tudnának miről szólni. Bizonytalán végigsimogatta lüktető homlokukat a lány hűvös keze százszor.

Hiába.

Nincs senki e világon, aki gondolna Kodkasza Annával. Akik gondolhatnának, elmúltak mind. Nincs mit tenni ellene. Senki nem tudja már, milyen volt ő.

Rendben, legyen hát az én dolgom ez. Talán ezért vezényelt ide valami.

Olyanná teszem, amilyennek elképzelem. Amilyennek élni fog, ha már nem élhetett.

Legyél hát szőke, legyen termeted sudár, járásod puha, a csípőd ringó,

tarkódon csillogjanak apró, finom pihék, és amikor nevelsz, hiszen a húszéves lányok sokat nevetnek, kacagásod legyen teli és messze csengő.

Én téged, Kodkasza Anna, tollam erejével és minden tudásommal, fel támasztalak!

Ezért, hogy már látlak, és ettől fogva látni fognak mások is.

Évente egyszer, amikor a neved napja lesz, eljövök ide, kiemellek a mélyből: az örökös feledésből, és megmutatom neked, milyen a világ, amikor nyár van és július. Merthogy ilyenkor él a legteltesebben: igazán.

És évente egyszer idehívom a társaltalan lányokat, és az asszonyok közül azokat, akik tudják, mit jelent a magány. Idehívom őket, hogy a közvitézek se legyenek egyedül, hiszen rájuk sem szoktak gondolni már.

Virágot hozunk, és elhozzuk jókedvünket is. Az asszonyok nyári ruhájának, hogy a közvitézek kedvére legyen, alákap a szél. Ők félve néznek majd oda, de azért odanéznek. Mikor már jól kibeszéltük magunkat, csend lesz, de hirtelen összerezzenünk. Valahonnan a messziből zeneszót hallunk. Egyre közeledik, s amikor már egészen ott lesz, táncolni fogunk.

Táncolni fognak a közvitézek, és táncolni fog Kodkasza Anna is. Velük hajladoznak a fák, a bokrok, a virágok, velük a magasság, a mélység; mert bál lesz, sokaknak az első bálja tán.

És körben a földeken, a házakban, a falvak utcáin: Csóton, Vanyolán, Bakonyságban, Szentivánban, Pápateszéren és mindenütt meg fognak állni egy pillanatra az emberek. Megállnak, mert ők is hallják az égi zenét. Azt mondják majd: Anna napja van...

Aztán beesteledik, a virágok színe helyett a gyertyák fénye világít megint. Így lesz vége a bálnak.

György Attila

Elmélet és gyakorlat

A gyakorlat. Talán tizenhat éves voltam – azt hiszem, annyi –, amikor nagyanyám meghalt. Anyám bejött hajnalban, megcsókolt, és azt mondta: *Kelj fel. Meghalt nagyanyád.* Később tudtam meg – és senki nem kételkedik az édesanyja szavában –, hogy anyám, amikor bement Gyímesen a „tisztaszobába”, az anyjától kapott állótükör kettéhasadt. Ő kijött, felébresztett engem, aztán – azután(!!) – konstataulta nagyanyám halálát.

Tudta. Senki ne kérdezze, hogyan.

Két nap múlva volt a temetés, régimódi, méltóságteljes szertartás, ami miatt ma is azt hiszem, amit. Soha nem látott rokonok mellett tanáraink, elöljáróim mentek a koporsó mellett. Akkor még nem értettem, miért.

Értem.

Eltelt pár év. Nem olyan sok Belesodródtunk egy beháborúba, amit nevezzen bárki forradalomnak, államcsínynek, akárminek: háború volt. Sorakatoná voltam, lőttem rám, és lőttem a torkolattüzekre. A lázas napok után két hét múlt, amikor felhívtak otthonról és szóltak: eltemettük M. L.-t. Kicsit – nem nagyon, hiszen éppen szolgálatban voltam – összeomlottam. M. L. osztálytársam volt, barátom; soha nem volt fiútestvérem. Átsírtam akkor egy éjszakát, ezerkilencszázkilencven újvének nagyon elején. Aztán leváltottak az őrségből, visszamentem a laktanyába, valaki kezembe nyomott

egy rumosüveget, és álomba ordítottam magam.

Pár évvel ezelőtt, amikor minden megváltozott, és a halál is, mint minden más, relatívává vált, kaptam a hírt: meghalt K. E.

A férje írta.

Semmit nem kellett volna jelentsen az a hír. E.-t évek óta nem láttam, csupán hallottam róla. Nem is érdekelt. És mégis, ő volt az első szeretőm, aki meghalt. Hirtelen nagyon megöregedtem. Nekem már halott szeretőm van.

Azóta sokan elmentek „keletre”, ahogyan azok mondanák, akiknek *már* nem hiszek. Mások, akiknek *még* nem hiszek, azt mondják: „megtértek”. Teljesen mindegy: utánuk személyiségük alakú úr marad.

Az elmélet. Van egy cerveteri szobor. Síremlék. Szakállas, mosolygós, mandulaszemű etruszk öleli át asszonya vállát, és derűsen néz az örökkévalóságba.

Ez az ember én vagyok. Ahányszor csak átötöltem szeretőim, asszonyaim, feleségem vállát, az ő mosolya van arcomon. Azt is tudom, az idők során elkopott kezemből a kupa, amelyben az élet vize: a Bor van.

Így gondolok vissza majd magamra is. Mosolyogva.